

Sotva proneseme titul rozpravy, vynoří se nám protiklad tohoto pojmu, to jest špatná literatura. Kde však je předěl mezi dobrou a špatnou prací literární? Jaké jsou znaky dobré knihy a čím se tato dobrá kniha liší od knihy špatné? Na tuto otázku odpovídá literární kritika z různých hledisek. My při své krátké úvaze chceme míti zřetel jen k stanovisku odbornému. Vycházíme z tohoto tvrzení: Literatura je slovesná tvorba. Literatura jsou životní obsahy uskutečněné v řadě slovesnosti s největší aktualizací výrazovou. To znamená, že v literatuře nemá býti užíváno obvyklé mluvy, které užíváme v běžných hovorech. Tato obvyklá mluva, tento konvenční jazyk zní známě a nemůže nás ani překvapit ani vzrušit. To odporuje základní snaze literární práce: snaze po účinu. Literatura tvoří tedy disciplínu či jak jsme již řekli řadu, jež je ovládána záměrem působiti v určitém smyslu na čtenáře. Literatura a každá kniha chce ve čtenáři vyvolati určitý dojem a určitý stav. Literatura chce věc, o které vypravuje, vytrhnout ze všedních souvislostí, chce ji ozvláštňiti, chce ji učiniti naléhavou, krátce literatura touží po tom, aby byl čtenář četbou strhován a aby se s ní sžil. To je ovšem věc obtížná a bez slovesného umění jí nebude nikdy dosaženo. Prvým znakem dobré literatury a knih dobrých autorů tedy jest užívati jazyka s takovým uměním, aby mohlo vzniknouti napětí. Literatura je slovesná tvorba. Každé slovo této básnické řeči má působiti tak, jako by bylo vysloveno poprvé. Ve svých částech i v celku se má tedy literární dílo řídit záměry tvárnými a skladebnými. V tomto smyslu je špatná literatura dočista bez vůle a snahy. Chce prostě sdělit svůj příběh a činí tak způsobem, jenž se vžil. Špatný autor a špatné knihy mluví jazykem předchozích básnických škol, jazykem, jenž již vešel v obecné užívání, jazykem, který nezna-

mená slovesný výboj. Špatná literatura neuskutečňuje v řadě slovesnosti životní obsahy, ale popisuje je, mluví o pohnuté situaci a sama se dožívá až k slzám, ale její čtenář zůstává chladný, ledaže by jím otřásla sama popisovaná skutečnost. Ale pohnutí tohoto druhu můžeme zakoušeti i při četbě novin. Dobrou knihu, dobrou literaturu odlišuje ode všech ostatních druhů právě umění a schopnost výrazová. Mluvím-li s takovýmto zaujetím pro tvar, vydáváme se ovšem nebezpečí, že budeme obviněni z jednostrannosti, a jistě uslyšíme výtku, že straníme formě na úkor obsahu. Proti tomu se dá namítnout, že ani obsah ani forma nestávají samy o sobě. Tyto dvě složky skládají teprve literaturu. Řečené složky jsou na sobě vzájemně závislé, působí na sebe a prvá určuje druhou. Sledujme chvíličku tvůrčí proces po stránce toho, co jest vypravováno. Máme teď na mysli příběh nebo fabuli, která se rozpadá na řadu motivů. Těmito motivy je určitým záměrným způsobem nakládáno. Jsou řaděny v skladbu. Je z nich vytvářena určitá epická forma. To znamená fabule, to co se vypravuje, je odkázáno na takovou vnitřní příčinnost, aby vždy určitý výjev vyrůstal z výjevu předcházejícího a sám byl východiskem nových dějů. Fabule tedy konstruuje svůj děj. A co více: fabule a umění fabulistické konstruuje svůj děj tak, aby byl co nejučinnější; hromadí důvody své logiky, urychluje spád, zpomaluje je, tvoří obdoby básnických figur a tropů až po oxymoron, krátce vězí ve formálních úkolech po uši. Snad by někdo mohl i na tomto místě této úvahy namítnouti, že fabule je sice to, co se vypravuje, ale její rozvedení a plán tohoto rozvedení že patří již k úkolům formálním. S věcí lze souhlasit, neboť v tomto smyslu patří k jmenovaným úkolům vlastně všechno: volba hrdiny, určení základního pohybu dějového nebo skutečnosti, kterou autor zvolil eliminační metodou. Objasněme věc na příkladech. Autor, který nesdílí stanoviska zastávaného v této stati, odpoví na otázku, proč si zvolil určitou událost nebo příběh za obsah své knihy, asi takto: Ten příběh mě zaujal svou obecností nebo svou výminečností nebo hrdinstvím nebo mírou utrpení nebo pravdivostí. Ať odpoví cokoli, vposled každý spisovatel ukáže na věc, pro niž považuje své téma za zvlášť vhodné pro knižní zpracování. Tato věc, jež činí něco zvlášť vhodným ke knižnímu zpracování, má již formální kvality v řadě umě-

lecké a nemůže býti zkoncipována bez určení a pocitování slovesného. Uvážíme-li potom, že určité fáze dějové vyžadují určitého vyjádření slovesného, takže je-li dáno jedno, je dáno i druhé, uvážíme-li to vše, můžeme považovat jednotu formy a obsahu za prokázanou.

Ale vraťme se ke knihám dobrých autorů, ke knihám, jež po stránce výrazové znamenají klad či jež jsou v tomto směru aspoň bez závady. Dostačí kladné znaky umělecké k tomu, abychom prohlásili dílo šmahem za dobré? Nenapsali snad i dobří autoři špatné knihy? Domnívám se, že ano. Literatura není jen umění. Literatura (jakkoli v tom netkví její nejvlastnější poslání) ovlivňuje soud veřejnosti a v jistém smyslu i vychovává a ukazuje cesty. Literatura je jednou z nejúčinnějších duchovních zbraní. Literatury může být zneužito, ale minulost a literární historie nás přesvědčuje, že živý proud literatury byl vždy shodný se směrem národního vývoje. Zde přistupuje k zmíněným metodám kritickým nové měřítko jiného druhu, jež rozlišuje literaturu podle poslání a funkce na literaturu dobrou, jež slouží přítomnosti a rozmnožuje vývojové hodnoty, a za druhé na literaturu odvrácenou a reakční, jež bude platit za literaturu špatnou i tehdy, když splňuje tvárné předpoklady.